

MİLLÎ HAFIZA: YÖRÜKLERDE ATALAR SÖZÜ¹

Dr. Öğr. Üye. Himmet BÜKE**

ÖZ

Atasözleri, deyimler, kalıplaşmış ifadeler, dualar ve beddualar bir dilin yüzlerce hatta binlerce yıllık millet hafızasının önemli olaylarını, en arkaik kelime unsurlarını barındırması yönüyle önem arz etmektedir. Bu yapılar içinde kullanılan bazı sözcükler bugün artık ölçünlü dil içerisinde kullanılmamakla beraber o bölge ağız içinde de unutulmuştur. Atasözleri ve deyimlerin yapıları değişmediği için bu yapılar içerisinde çok önemli dini, kültürel, milli ve tarihi unsurlara rastlayabiliriz. Bu unsurlar bazen çok arkaik bir ögenin ipucu olarak karşımıza çıkarken bazen de çok uzak coğrafyalarda bıraktığımız pek çok kültürel malzemenin izlerini taşır.

Bu çalışmamızda bir Oğuz-Türkmen yerleşimi olan Denizli ili Tavas ilçesi Çağırğan Köyü'nden derlenmiş atasözü, deyim, kalıp ifade, alkış ve kargışlar ele alınacaktır. Bu malzeme yaklaşık on yıllık bir süre zarfında peyderpey derlenerek elde edilmiştir. Ele alınacak konu derleme yöntemiyle yapılmamış olup tamamen doğal ortamlarda duyulan, not edilen dil malzemelerinden oluşmaktadır.

Bildiride atasözü, deyim, kalıp ifade, alkış ve kargışların anlamları verilerek; bu yapılar içinde geçen bazı kelimelerin etimolojik kökenleri verilecek, bazı kelimeler ve yapılar ise tartışmaya açılacaktır. Bu kelimelerin incelenmesinde Eski Türkçe kaynakları dâhil olmak üzere Tarama ve Derleme Sözlüğü verileri esas alınacaktır. Sonuç olarak yüzyıllarca kullanılan bu kalıp sözlerin içinde saklı kalmış, kendini muhafaza etmiş pek çok orijinal söz ve yapı Türklük Bilimine kazandırılarak, yeni tartışmaları kapı aralayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli hafıza, yörükler, atasözü, deyimler, Çağırğan

NATIONAL MEMORY: ATTENDS IN THE YÖRÜKS

ABSTRACT

Proverbs, idioms, stereotyped expressions, prayers and curses are important for a language to contain important events of the hundreds or even thousands of years of national memory, the most archaic word elements. Some of the words used in these structures are now forgotten in the dialect of the region as well as not being used in the standard language. Since the proverbs and idioms have not changed, we can come across very important religious, cultural, national and historical elements in these constructions. These elements sometimes trace the traces of many cultural materials we leave in very distant geographies, sometimes as a hint of archaic pilgrimage.

In this study, the proverb, idiom, expression, , prayers and curses that will be compiled from Çağırğan Village of Denizli province Tavas county which is an Oğuz-

¹ Bu makaleye konu yazı IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, himmetbuke@mehmetakif.edu.tr,

Turkmen settlement will be discussed. This material was obtained by compiling from time to time over a period of about ten years. The subject to be discussed is not made by the compilation method and it is collecting of the language materials that are fully noted in natural environments.

By giving the meanings of proverbs, idioms, phrases, prayers and curses; the etymological roots of some words in these constructions will be given, and some words and constructions will be open to discussion. Examination of these words will be based on the Scanning and Compilation Dictionary including Old Turkish sources. As a result, this mold, which has been used for centuries, is hidden in the words and many original words and structures which have kept themselves will be brought to the Turkology and new discussions will be opened.

Keywords: National memory, yörükler, proverb, idiom, Çağırğan.

1.Giriş

Çalışmamıza konu olan Çağırğan, bugün Denizli ili Tavas ilçesi sınırları içerisinde bir yerleşim birimidir. Denizli'ye 75 km, Tavas ilçesine 30 km uzaklıktadır. Çağırğan adının kullanılması ve kökeniyle ilgili halk arasında iki farklı anlatı vardır: bunlardan ilki; *iki dağ arasına kurulmuş bu yerleşimde karşı dağlarda yaşayan çobanların birbirleriyle haberleşmek için bağırıp, çağırmasından* bu adın verildiğidir. İkinci anlatı ise; *Çağırğan'ın etrafındaki yerleşimlere göre daha büyük ve kalabalık olmasından dolayı resmi işlerin buradan yürütüldüğü ve civar köylerde yaşayan insanların devlet işlerinden dolayı buraya çağırıldığı için* bu adı almış olduğudur.

Bu iki anlatı da Anadolu'daki pek çok yer adında olduğu gibi yöre halkının asıl adın kökenini unutup sonradan ortaya çıkmış olan anlatılardır. Tarihi vesikalara bakıldığında ise Çağırğan'ın Oğuzların Yüreğir koluna bağlı bir aşiret yahut oymak olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi kayıtlarda bu oymak ya da aşiret "Çağırğan, Çağırğanlı, Çağırğanlu, Çağırkanlı" gibi adlarla kayda geçmiştir. 1530 tarih 998 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-i Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye adlı defterde (BDA 1999: 49) Yörükkan-ı Maraş yani Maraş Yörükleri içinde zikredilen Çağırğanlı boyuna bağlı 21 cemaat vardır. 289 hane olup toplam 12.888 kişiden bahsedilmektedir. Yine 1530 tarih ve 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu adlı defterde (BDA 1995: 127) Gördek(Kırkağaç) kazasına bağlı "Çağırğanlı" mezrasından bahsedilir. Tarihi kayıtların hepsine değinememekle birlikte Çağırğan boyunun genel olarak Dulkadirli Beyliği içinde yaşayan bir Türkmen oymağı olduğu kayıtlarla sabittir. Çağırğanlu boyundan bir grubun Trabzon Sancağı'nda yaşadıkları, 1583'te 115 hane oldukları da kayıtlarda mevcuttur (Bostan 2002: 371) H. 1102 (1690) ve H. 1141 (1728) tarihli fermanlarda ise Çağırğanlı Türkmenlerinin bugünkü Suriye toprakları içindeki Rakka'ya zorunlu iskâna tabi tutuldukları ve gidenlerin burada yerleşmeyi redderek Anadolu içleri geri geldikleri bildirilmektedir (Tanyol 1953: 91). Bütün bu bilgiler ışığında Çağırğanlı Türkmenlerinin temelde Dulkadirli eli içindeki en büyük boylardan biri olmakla birlikte; Halep, Yeni İl ve Bozulus Türkmenlerinin Dulkadirli oymakları içinde de zikredilmiştir (Sümer 1999: 195,196,197). Faruk Sümer'in: "Çağırğanlıdan bir kol Batı Anadolu'ya göç etmiş olduğu görülür. Bu Bozulus Çağırğanlısı'dır" (Sümer 433) ifadesi bizim için önemli bir tespittir. Biz söz konusu kolun bildirimize konu olan Çağırğan olduğu düşüncesindeyiz. Her ne kadar Batı Anadolu'ya yapılan bu göçün tam tarihi bilinemese de Çağırğan'a ait en eski

belgeler 1779 tarihli bir vakıf kaydı (VGMA 1779) ve 1830 yılına ait bir nüfus defteridir (BDA 1830).

Buradan elde edilen kelime varlığı özet kısmında da zikredildiği üzere klasik derleme yöntemiyle değil yaklaşık 12 yıllık süreçte toplanmıştır. Elde edilen sözcükler kaynak kişilerin tamamen doğal ortamlarında, konuşmalarında ve sohbetlerinden duyularak kayda geçirilmiştir. Dolayısıyla derleme çalışmalarında karşılaşılan zorluklardan biri olan kaynak kişinin kullandığı doğal ağızdan çıkma, kayıt malzemelerinden kaynaklı çekingenlik ve kurgulu bir ortamın getirdiği endişe gibi sorunların çalışmamızda olmaması tespit edilen kelimelerin arkaik değeri bağlamında önemlidir. Kişilerin doğal konuşmaları içinde geçen bu yapılar ve bu yapıların barındırdığı sözcükler Genel Türkçe ve Oğuz Türkçesi bakımından değerli örneklerdir. Asırlardır halk hafızasında bozulmadan, değişmeden ve tarihi hafızayı da beraberinde taşıyarak bugüne ulaşan bu kelime ve yapılar bölgenin ağız, kültür ve boy özellikleri bakımından önemli ipuçları barındırmaktadır.

Klasik ağız çalışmaları alana çok önemli katkılar sağlamakla beraber sınırlı ve yüzeysel olması bakımından eksik kalmaktadır. Çünkü bir derleme çalışmasında o yöreye ait bütün kelimeleri tespit edebilmek çok da mümkün görünmemektedir. Yüzeysel ağız çalışmalarından ziyade derin yapıyı hedefleyen ağız çalışmaları Türkiye Türkçesinin arkaik öğelerini tespit etme yönüne ciddi katkılar sağlayacaktır.

Çağırğan Yörük-Türkmen ağzında tarafımızca bugüne kadar 47 deyim, 20 atasözü, 6 kargış ve 17 kalıp söz tespit edilmiştir. Bu dil varlığı içinde bugünkü ölçünlü Türkçede kullanılmayan, arkaik bazı unsurlar barındıran, Türkçenin farklı lehçelerine de uzanabilen kelimeler ve bunların içinde geçtiği söz öbekleri şöyledir:

2. Atasözü, Deyim, Kargış , Kalıp İfadeler ve Bunların İçinde Geçen Bazı Sözcüklerin Kökeni

2.1. Atasözleri

2.1.1. Olcek oğlak bokundan; olcek yemek buğundan belli olur. (buğ: koku,buğu)

“(İyi,güzel) Olacak oğlak bokundan, olacak yemek kokusundan,buğusundan belli olur.”

Buğ : Buhar, buğu. (KBS C.I, s. 176)

Buğ : Tencere kaynarken çıkan buhar. (KTS s.36)

Būg : Buğu, buhar. (TüTS s. 38)

Buğ : Buğu, buhar. (YTS s. 39)

2.1.2. Dekiş oğlakdan deke olmaz. (dekiş: sürekli başkalarından geçinen)

“Başkasından geçinmeyi huy edinenden adam olmaz.”

Dekiş : Erkeklere musallat olup, paralarını yiyen kadın. (DS C II, s.1407)

Tekiş : boynuzsuz keçi < teke+ş. (KBS C.I, s.876)

2.1.3. **Esen esmence çöp çıldırmaz. (esen: rüzgar)**

“Bir şey durduk yere ortaya çıkmaz, ateş olmayan yerden duman çıkmaz anlamında”

Esen : Rüzgar, sert esen rüzgar. (DS C III, s. 1779)

Esen : Rüzgar. (KBS C.I, s. 341)

Esen : Rüzgar. (YTS s. 85)

2.2. Kalıp İfadeler

2.2.1. **Duman çiçek:** İlbaharda ağacın çiçeklerle kaplanması.

“Bahar gelince ağaçla **duman çiçek** oldu.”

Tümen: On bin, binlerce. (KTS s. 287)

Tümen: Çok, çeşitli. (DLT s. 909)

Tümän: On bin. (EUTS s. 258)

Tuman: On bin. (ETG s. 303)

Tümen: On bin. (KBS C.II, s. 945)

2.2.2. **Gızan gıltan:** çoluk çocuk.

“Gızan gıltanını öñünde gonuşup durma.”

Kızan : Erkek çocuk, delikanlı. (KBS C.I, s.523)

Kıl- : Yaratmak, vücuda getirmek. (EUTS s.175)

Kıl-t+an? (art ‘geçit’ ar- “dolaşmak”; adirt ‘fark, ayırma’ adır- “ayırma”; urunt ‘kavga’ ur-un- “vurunmak” ETG s. 55)

+an, +än: sadakat ifadesi ve kuvvetlendirme (nadiren; yahut eski çokluk?) bildirir. (ört+än “alevler”

2.2.3. **Gök dinli/gök başlı cavırun dölü**

Bu söz grubundaki “gök dinli” ve “gök başlı” ifadeleri dikkat çekicidir. İlk olarak Türklerin İslam dinine geçiş süreciyle alakalı bir kötulemeyi akla getiriyor. Diğer taraftan “Gök” sözcüğü bu yöre ağzında ve yakın yörelerde hem mavi, masmavi hem de yeşil, yemyeşil anlamlarında da kullanılıyor (DS C.III, s.2134-2135). “gök başlı” söz öbeğinde düşman görülen tarafın başlıklarının mavi yahut yeşil renginden dolayı bunun söylendiği ortadadır fakat “gök dinli” ifadesi Eski Türk dinine bir kötuleme midir ya da başka bir anlam derinliği mi vardır? Yöre insanının geldikleri coğrafyayla alakalı halk hafızasında kalmış bir iz olduğu ise aşikardır. Bu sorular halkbilim alanının araştırma ve inceleme konusu olduğundan daha doğru hükümleri bu alanın araştırmacıları vereceği kanaatindeyiz.

2.2.4. **Bi çal:** Bir ara, bir an.

“-Guyz! İraz bıllamgil evde mi?”

- **Bi çal** görüvedim emme nerdile bilmeyoñ?”

Çal: Bir an, bir ara. (DS C.II, s.1047)

Çala: Yarım, yarı. (ATS s. 207)

Çala: Biraz, kısmen, tamamlanmamış. (KBS C.I, s. 214)

Çala: Az, azıcık. (KTS s. 45)

Çala: Biraz, ancak, zorla, güçlkle (TütS s.39)

2.3. Deyimler

2.3.1. Arı yer ulağ ol-: Herkesin işini yapan ve kullandığı kişi olmak.

Ulağ : Ulak, yük hayvanı. (EUTS s. 264)

Ulağ : Beyin emriyle hızlı posta için alınan ve diğerine ulaşıncaya kadar binilen at. (DLT s.920)

Ulağ : 1. Eskiden bir yerden başka bir yere posta ya da haber götüren. 2. At. (YTS s. 218)

Ulağ : Posta ulağı. (KTS s.292)

2.3.2. Çetkiye çek-: Sorguya çekmek, hesaba sormak.

“Bi de bene **çetki çeke** gibi konuşuyo.”

Cet-: Oğuz ve Kıpçaklarda yetişmek, ulaşmak. (DLT s.610)

Çetgen: Gem dizgini. (DLT s.620)

Çet- ~ çit-: Kesmek, yarmak (KBS C.I, s. 223)

2.3.3. Çotura bul-: Kavga etmek, birbirine sataşmak.

“Ağşam düünde **çotura bulmuşla.**”

Çotur: Kötü huylu. (DLT s.627)

Krş. DLT: çotur “huyu kötü” ~ çotur (Çağ.) (KBS C.I, s.251)

2.3.4. Diñi çık-: Özellikle yemeğın dinlenmesi, beklemesi.

“Yemeğ **diñi çıksın** ondan soğra yiriz.”

Dinlen-: OT. Tin ‘nefes’ (DLT) (KBS C.I s. 287)

Din- : Dinlenmek, istirahat etmek. (KTS s. 62)

Diñ : Yavaş sesle konuşulan, gizli konuşulan şey. (DKK s. 91)

Diñ- : Sakin olmak, susmak. (YTS s. 68)

Diñ- : Dinmek, kesilmek, yatışmak. (TütS s. 44)

2.3.5. Gamılak et- : Küçük düşürmek, rezil etmek.

Kamal- : Sarsılmak, sendelemek, çalkalanmak. (KTS s.125)

Kamalaklan- : Kuşatılmak, sarılmak. (YTS s.123)

Kamalak : Çam türünden bir ağaç. (KBS C.II s.456)

Kama : Sefil, perişan etmek; alay etmek, şakalaşmak. (kamaya çıkarma) (GTS s.130)

2.3.6. Gıyın sokun et-: Lafı gevelemek, caymak, bahane uydurmak.

“Ne **gıyın sokun edip** duruyon sen”

Kıy- : (vaat ve söze) uymamak, caymak. (DLT s. 716)

Sokun-: Kesmek. (EUTS s. 208)

Kıy-ın--- -ın+ FİYE (EATE s.135)

2.3.7. Gopçe goyver-: Kendini bırakmak, perişan halde olmak.

“Du bakalım hemen **gopçe goyveme**”

Kopça: Bir giysinini iki yanını bitişirmeye yarayan ve metal bir halka ile bir çengelden oluşan araç. (KBS C.I, s. 540-541)²

Kop-: Yerinden çıkarmak, sökmek. (KTS s.153)

2.3.8. Gove geç-: Laf taşımak.

“Dediklerimi hemen **gove geçmiş.**”

Kovı : Kof, boş, oyuk. (EUTS s.183)

Kowı : İçi boş. (DLT s. 732)

Kov- : Arkadan çekiştirmek. (KTS s. 155)

Kowı : Oyuk, saadetsiz. (ETG s.282)

Kov : Gıybet, arkadan çekiştirme, dedikodu. (DDK C II, s.191)

2.3.9. Irg³ını ver-: Allah'ın kişiye nasibini vermek.

“Goc'allah herkesin **ırgını veri.**”

Irk : Damar. (KTS s. 102)

Irk : İşaret, rumuz, falcı. (EUTS s. 87)

Irk : Kehanet, fal, insanın içindeki gizli şeyleri ortaya çıkarma. (DLT s.657)

Irk : Fal işareti, fal. (ETG s.273)

Irk : Osm. şans ve servet. Kır. rahat, barışçıl bir hayat.⁴ (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish s. 213)

2.3.8. Kayalığa git-: Kız istemeye görücü gitmek.

“Amatla Üseniñ gızına **kayale gitmişle**”

² Bu sözcük konusunda farklı görüşler vardır. Hasan Eren sözcüğün Balkan dilleri yoluyla Macarcadan alınmış olduğunu söyler (Eren, TDES 251). Nişanyan ise sözcüğün Bulgarca ve Sırpçadan alınmış olduğunu iddia eder (<http://www.nisanyansozluk.com/?k=kop%C3%A7a>). Gülensoy sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu savunarak diğer görüşlere karşı çıkmaktadır.

³ Bu kelime rızk>ırık>ırık>ırık gibi düşünülebilirse de “rızk” kelimesi söz konusu ağızda vardır. Yani “rızk” kelimesinin “ırg/ırk” biçiminde bir kullanımına rastlanmamıştır.

⁴ Clauson bu sözcüğün Güneybatı Anadolu ağzlarında “ırg/ırk/ırık/ırgın” biçimlerinde yaşadığını Söz Derleme Dergisine (İstanbul, 1939) atıf yaparak söyler.

Kayalık : 1. İki yedi yaş arası dişi deve. 2. Doğurgan damızlık deve. 3. İki yaşından küçük doğurmamış deve. (DS C.IV s. 2697)

Kaya : Geri. (ETG s. 279)

Kay- (kirü kay-): Arkaya dönüp bakmak. (DLT s.695)

Kay- : Tuv. Ziyaret etmek, denetlemek. (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish s. 674)

Kaya : Bakmak, görmek, geri bakmak. (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish s. 675)

2.3.9. Kirt güt-: Düşmanlık veya kin gütmek.

“Etsin vasın, ben **kirt gütmen**”

Kirtlik : Gırtlak başı, hançere. (YTS s.141)

Kirtü : Yemin. (DLT s.722)

Kirtüç : Kıskanç, saldırgan huylu. (DLT s. 722)

2.3.10. Malağni sarkıt- : Yüzünü düşürmek, morali bozulmak.

“Noldu baken, ne **malağni sarkıtıp** duruyon sen”

Malak : Alt dudak. (DS C.IV s. 3109)

Malak : Manda yavrusu. (KBS C.I s. 599)

2.3.11. Mayı bul-: Sorun çıkarmak, huzursuzluk yaratmak.

“Çoşla okulda **mayı bulmuş** böyün”

Mayak : Pislik, özellikle deve pislği. (DLT s. 762)

Mayak : Pislik, necaset. (EUTS s. 128)

2.3.12. Mutumağı gırık ol-: Canı sikkın olmak.

“açık **mutumağa gırık** gibi duruyo bubam”

2.3.13. Öñüze yat-: Yabani hayvanları avlamak için onların gelecekleri yerin karşısında pusuya yatmak.

“Avcıla ağşam **öñüze yatcemiş**”

Öñ : 1. Beklemek. 2. Gözetlemek, pusuya düşürmek. Öñüzey “ön taraf” < ön [OT. öñ]+yüz+ey (KBS C.II s. 663-665)

Öng : Ön taraf, önce, doğu. (EUTS s. 151)

Öñ : Oğuzlarda ön. (DLT s. 787)

2.3.14. Tel gap-: Bir şeyden alınmak, alinganlık yapmak.

“Hunu devededim hemen **tel gaptı**”

Telgen- : (birine) kızıp yüz çevirmek. (DLT s.867)

2.3.15. Usku tutul-: Bir olay karşısında korkmak, donup kalmak, çaresiz olmak.

“Canıvarı görünce **uskum dutuluvedî**”

Uk- : Anlamak. (ETG s. 304)

Uk : Anlamak, öğrenmek. (DLT s. 919)

Uk : Anlamak, idrak etmek. (KTS s. 292)

Us : Akıl, zeka. (KTS s. 294)

Us : Akıl. (EUTS s. 267)

Us : Oğuzcada hayrı ve şerri birbirinden ayırma. (DLT s. 924)

Us : Akıl, fikir. (YTS s. 220)

2.3.16. Utumuna konuş-: Bilip bilmeden, gelişigüzel, öylesine konuşmak.

“Sus gari, **utumuna konuşup** durma”

Utumuna:Gelişigüzel, aptalca, düşünmeden. (DS C.VI s. 4048)

2.3.17. Ülü dağıt-: Kurban veya adak payı dağıtmak.

“Eskiden kooşulara **ülü dağıtıldı**”

Ülü : Sadaka, pay, kurban etinden verilen sadaka. (KBS C.II s. 990)

Ülüğ : Pay, kısım. (An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish s. 142)

Ülü : Pay, hisse. (KTS s.297)

Ülü : Hisse, pay, kısmet, kısım, bölük. (YTS s. 223)

Ülüğ : Pay, hisse. (DLT s. 932)

Ülüğ : Kısmet, hisse, saadet. (ETG s. 306)

Ülüğ : Kut, saadet, pay, hisse. (EUTS s. 272)

2.3.18. Göz yiği ol- : Birine ağırlık olmak, fazlalık gelmek.

“Bu çocuk iyce **göz yiği olmuş** geri onlara”

Yiğ : 1. İğ < OT. İg, ik, yiğ, yik 2. Koku (KBS C.II s. 1145)

Yig : 1. Gem damağı 2. Daha iyi. (DLT s. 974)

yîg : 1. Çiğ 2. İğ. (DLT s. 974)

Yik⁵ : Dert, illet. (KTS s. 323)

İg/yig : Hastalık. (ETG s. 274)

Derlediğimiz 47 deyim, 20 atasözü, 20 kalıp ifade ve 3 kargışın hepsini çalışmanın çok fazla uzayacağı düşüncesiyle çalışmamıza dâhil etmedik. Sadece arkaik unsur ve toplumsal hafıza öğelerini barındırdığını düşündüğümüz kelimeler

⁵ Türkmen Türkçesinde “yigrenç, yigren-, yilik” kelime başında /y/ sesinin bulunduğu örneklerle birlikte düşünülebilir.

üzerinden 18 deyim, 3 atasözü ve 4 kalıp ifade çalışma konusu yapıldı. Bu kelime ve kelime gruplarındaki sözcükler farklı kaynak ve sözlüklerden taranarak Eski Türkçeden bugünkü ağızlara kadar taranarak tespit edildi.

Anadolu ağızlarındaki kelime varlığı binlerce yıllık kadim sözcüklerin bugüne taşınmasında ve bu sözcüklerle birlikte millet hafızasında yer etmiş birtakım hatıraların da yaşamasını sağladığı bu örneklerle daha iyi görülebilmektedir. Uzun süreli bir çalışma sonucu elde edilen bu verilerin daha detaylı, fonetik ve morfolojik olarak incelenmesi gereği ortadadır. Bu örnekler gibi pek çok kelime Anadolu ağızlarında hala kullanılmakta, canlılığını sürdürmektedir. Derinlemesine ve diğer Türkoloji anabilim dallarıyla yapılacak ortak ağız çalışmalarında daha değerli bilgilere, arkaik kelimelere ve pek çok tarihi hadisenin izlerine rastlanabileceği aşikârdır. Oğuzların Anadolu coğrafyasında gelirken taşıdıkları pek çok kelime, kelime gurubu, atasözü, deyim, dua ve beddualar bugün hala Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde canlılığını korumakta günlük dilin içinde kullanılmaktadır. Türkçenin sözvarlığını ve tarihi süreçlerini izleme noktasında yüzeyselden çok derinlikli ağız çalışmaları yapılmalı; bu sayede Anadolu Türk varlığı ile Asya Türk varlığı arasında sarsılmaz, sağlam bağlar inşa edilmelidir. Türk Dünyası birlikteliği Gaspıralı'nın da ifade ettiği gibi "dilde birlik" ülküsüyle ete kemiğe bürünecek ve bu yoldan ilerleyecektir. Bengütaşlara kazınan, Kaşgarlı'nın lügatine giren kelimeler aradan bin yıl geçmesine rağmen hala Anadolu yaylarında, köylerinde, kasabalarında yaşamaktadır.

Anadolu ağızları derinlemesine yapılacak yeni çalışmalarla Türkçenin zenginliğine zenginlik katacak bir potansiyele sahip olduğu ortadadır. Bu sözcüklerin ve kelime türetme yapılarının ölçünlü dil içinde kullanılması hem geçmişle bağlarımızı, hem uzak coğrafyadaki soydaşlarımızla ilişkilerimizi kuvvetlendirecek hem de yeni yetişen kuşaklara bu birikimin aktarılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AYVERDİ, İlhan, (2011), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BASKAKOV, Nikolay, (1991), *Gagauz Türkçesi Sözlüğü*, (Çeviren: İ. Kaynak ve A.M.Doğru), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BOSTAN, M. Hanefi, (2002), *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisâdi Hayat*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (2015), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sir Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.
- ÇENELİ, İlhan, (1986), *Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDAY Belleten.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ, (2009), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERCİLASUN, Ahmet Bican ve AKKOYUNLU Ziyad, (2014), *Divanu Lugati't-Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GABAIN, Anna Marie Von, (2003), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: M.Akalın), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

GÜLENSOY, Tuncer, (2011), *Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLSEVİN, Güner, (2011), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERGİN, Muharrem, (1997), *Dede Korkut Kitabı I-II*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

GÜRSOY-NASKALİ, Emine ve DURANLI, Muvaffak, (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAÇALIN, Mustafa S., (2016), *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SÜMER, Faruk, (1999), *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

TANYOL, Cahit, (1953), "Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları", *Sosyoloji Dergisi*, S. 9: s. 67-96

T.C.BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (1999). Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 40, Ankara.

T.C.BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (1995), Osmanlı Arsivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 27. Ankara.

TEKİN, Talat, (2010), *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TOPARLI, Recep, VURAL, Hanifi ve KARAATLI Recep, (2007), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ, Defter 1129, Varak, 194.

YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ, (1983), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

<https://www.nisanyansozluk.com/>